

**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Тетяна Олександрівна Гайналь

Доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018,
Україна

E-mail: tetiana.hainal@pnu.edu.ua,

Ростислав Петрович Даниляк

Доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018,
Україна

E-mail: rostyslav.danylyak@pnu.edu.ua,

Ірина Василівна Кучера

Доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018,
Україна

E-mail: iryna.kuchera@pnu.edu.ua,

Tetiana Oleksandrivna Hainal

Associate Professor of Philosophy, Sociology and Religious Studies Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57 Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2748-5901>

Rostyslav Petrovych Danyliak

Associate Professor of Philosophy, Sociology and Religious Studies Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57 Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9948-5030>

Iryna Vasylivna Kuchera

Associate Professor of Philosophy, Sociology and Religious Studies Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57 Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, 76018,
Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3680-6893>

УДК 304.444+172.1

МЕХАНІЗМИ КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Received 12 March 2022; revised 19 April 2022; accepted 06 May 2022

DOI: 10.15421/342203

Анотація

Мета дослідження – укладення робочого переліку механізмів конструювання соціальної пам'яті та окреслення пов'язаних з цим методологічних проблем. Доведено, що такі механізми слід відрізняти від фундаментальних форм пам'яті («пам'ятання» та «забування»), факторів, що впливають на неї (наприклад, динаміка поколінь) та спеціалізованих інституцій пам'яті (музеї, освітні установи тощо). За допомогою аналізу структури процесу взаємодії суб'єкта та об'єкта отримано критерії, які дозволяють уточнити зміст поняття «механізм» у застосуванні до конструювання соціальної пам'яті. На підставі критеріїв ідентифіковано понад двадцять інструментів, що використовуються владними інституціями для формування образу минулого в груповій та індивідуальній пам'яті. На прикладі детемпоралізації, урбанізації, фальсифікації та руйнування окреслено методологічні труднощі визначення конкретних механізмів у реальних умовах їхнього застосування суб'єктами влади. Цінність дослідження полягає в тому, що конкретизація способів, якими носії влади трансформують соціальну пам'ять, перетворює їх на емпіричні показники змін. Таким чином, у сприйнятті культурних агентів «конструювання соціальної пам'яті» перестає бути лише теоретичною моделлю дослідників, а стає реальним соціокультурним процесом зі значущими наслідками.

Ключові слова: *студії пам'яті, владні інституції, меморіалізація.*

The Mechanisms of the Construction of Social Memory

Abstract

The reason cultural agents perceive «the construction of social memory» as a scientific abstraction is that

there is a lack of research on empirical forms of such a construction in memory studies. The aim of the study is to draw up a working list of mechanisms of the construction of social memory and to identify the methodological difficulties associated with such a process. The mechanisms must be distinguished from fundamental forms of memory (forgetting and remembering), from the factors which determine the social memory (the generation's dynamics) and from the specialized institutions of memory (courts, museums). Examinations of the structure of the subject-object interaction are intended to shed light on the criteria of identifying of the mechanisms. The first criterion is that the mechanism is the third part of the subject-object interaction. The second one is that there is always a subject operating by the mechanism and a beneficiary of the mechanism. The third criterion is that the same mechanism can be used by different subjects (for example, opposing political regimes). And the last one is that the mechanism is designed to change the image of a historical person or event in the group and individual consciousness. The study identifies more than twenty mechanisms used by authorities to transform personal or collective visions of the past (mythicisation, incorporating practices, demonization and heroization, fixation and auratization of texts and images, the creation of sacred spaces, indoctrination, and others). The study describes several social memory cases in terms of the complexities caused by such mechanisms as falsification, destruction, detemporalisation and urbanization. It is expected that further research on such difficulties will clarify the instruments of social determination of memory.

Key words: *memory studies, authorities, memorialization.*

Постановка проблеми.

Тема пам'яті в соціальних та гуманітарних науках давно набула статусу фундаментальної. В численних працях вітчизняні та закордонні дослідники, здавалося б, спромоглися застосувати аналітичні інструменти до всіх можливих аспектів проблеми соціальної детермінації пам'яті. Уважний огляд розвідок, однак, засвідчує, що в масиві праць переважають дослідження загально-теоретичних питань, тоді як спеціального аналізу окремих важливих прикладних аспектів проблеми не виправдано мало. Чому це важливо? Тому що поняття, якими оперують дослідники, з притаманною їм теоретичністю та навіть метафоричністю (як от «історична пам'ять»), та часто інтуїтивно-загальне оперування складовими концепції соціального впливу на пам'ять спрямовані не тільки на професійне середовище. Адресатом соціальних студій пам'яті також виступає широкий загал агентів культури, які, в силу покладених на них завдань, потребують виходу на прикладний аспект. Згадана метафоричність в такого роду адресатів може викликати реакцію несприйняття понять через їхню «несерйозність», «розмитість» тощо. Тому важливо, на нашу думку, не полишаючи спроб теоретичного окреслення проблематики пам'яті, здійснювати також емпіричну інтерпретацію теоретичних понять, вказувати, через які емпіричні ознаки ті чи інші з них виявляються. В такому контексті, ми відштовхуємося від твердження, що конструювання

соціальної (колективної) пам'яті виявляється через застосування певних механізмів (інструментів), які розгортаються не в площині теоретичного мислення, а в культурному просторі та часі.

Метою дослідження є отримання переліку механізмів конструювання соціальної пам'яті та окреслення пов'язаних з цим методологічних труднощів.

Виклад основного матеріалу.

Для реалізації мети дослідження розрізнення між кількома поняттями, які циркулюють впродовж десяти років у науковій літературі, не є принциповим. Тобто, услід за А.Ерль [Erl 2008: 1], ми вживатимемо поняття «соціальна пам'ять», «колективна пам'ять» та «культурна пам'ять» як синоніми, надаючи перевагу першому з них. Під змістом такого поняття ми розумітимемо збірний образ минулого (подій, обставин та діячів, разом із їхньою оцінкою), який суспільство формує і підтримує в індивідуальній та груповій свідомості своїх представників, створюючи культурні артефакти й оперуючи ними.

Також на етапі початку дослідження нам видається можливим ототожнити поняття «механізм», «інструмент», «техніка», «засіб» та навіть «метод». Таке ототожнення, окрім іншого, переслідує і методологічну мету: ідентифікувати в численних текстах, присвячених проблематиці пам'яті, згадки про способи, якими суспільство діє, намагаючись сконструювати певний образ минулого.

Огляд публікацій (і класичних для студій пам'яті, і порівняно маловідомих) дозволив нам зафіксувати наступні згадки про «механізми» в тому чи іншому ключі.

Я.Ассман згадує про «інституціалізовані мнемотехніки», створені «зверху» за допомогою інституцій під наглядом носіїв влади [Karkowska 2013: 370], щоправда, не називаючи їх та не розкриваючи їхнього змісту.

Також Б.Міштал торкається цієї теми та навіть називає, щонайменше, один із механізмів. А саме, аналізуючи поняття «традиція» в герменевтичному аспекті, авторка екстраполює важливе для Е.Гоффмана поняття Keying на площину соціальної пам'яті, розуміючи його як процес, що виявляється у з'єднанні подій окремих (непов'язаних) періодів часу таким чином, що події одного періоду стають придатними в якості засобів для інтерпретації подій іншого періоду [Misztal 2003: 95-97]. В іншому контексті Б. Міштал пише про два полюси методів конструювання «придатного (useable) минулого» [Misztal 2003: 56], а також про спеціалізовані інституції пам'яті [Misztal 2003: 19-20].

Важливим є, на нашу думку, звернення до концепції американського дослідника Дж.Верчавчастині аналізу ним конструювання та функціонування наративного шаблону (narrative template) [Wertsch 2017: 239], з позиції якого в перспективі відбуватиметься інтерпретація фактів минулого та подій сучасності.

В контексті аналізу А.Ассман відмінностей між «функціональною» та «накопичувальною» пам'яттю [Assmann 2014: 55-58] здається можливим ідентифікувати окремі складові процедури «канонізації» (зокрема, селекцію, фіксацію та аураїзацію текстів та картин), а також уніфікацію, інструменталізацію, відбір, знецінювання, руйнування, втрату, повторюваність через ритуал, участь та засвоєння тощо саме як механізми, за допомогою яких конструюється соціальна пам'ять. Також можуть бути інтерпретовані як механізми описані авторкою [Assmann 2014: 182-196] окремі стратегії виправдання (витіснення) вини (наприклад, екстерналізація, замовчування чи фальсифікація).

Одним із найбільш евристично цінних для нас джерел стала праця швейцарської дослідниці Ф.Мецгер, присвячена формам (modes) та механізмам релігійної пам'яті. Частина, яка стосується механізмів [Metzger 2018: 342-347], порівняно легко може бути екстрапольована на інші (нерелігійні) різновиди культурної пам'яті.

Вартими згадки є ще кілька джерел, які змістовно описують певні процеси, що можуть бути ототожені з механізмами, хоч не завжди авториназивають їх. Наприклад, аналіз взаємин влади та професійних істориків, здійсненого вітчизняною дослідницею А.Киридон [Kyrydon 2016: 60-66], допомагає розкрити зміст такого механізму, як «індоктринація». Опис П.Коннертоном особливостей рецепції ісламськими істориками «хрестових походів» [Connerton 2004: 34] є засновком для аналізу «переоцінки». Згадувані ним же практики інкорпорування / втілення (incorporating practices) [Connerton 2004: 114-124] теж можуть бути інтерпретовані як інструменти формування соціальної пам'яті. Нарешті, з аналізу конструювання образів зрадників, здійсненого американськими соціологами Л. Дюкарм та Г.Файном [Ducharme, Fine 1995], стає очевидним, що суспільство оперує як героїзацією, так і демонізацією подій та діячів минулого.

Аналіз матеріалів згаданих (та інших) праць дозволили нам отримати робочий перелік механізмів, а також відкрив деякі методологічні труднощі, пов'язані з ним.

Передусім, «механізми» соціальної пам'яті слід відрізняти, на нашу думку, від двох фундаментальних форм пам'яті – власне «запам'ятовування» («пам'ятання») та «забування». Вони часто згадуються в класичних працях, а українська дослідниця А.Киридон прямо називає їх «формами» [Kyrydon 2016: 104]. Б.Міштал використовує дещо іншу лексику: вона пише про два полюси методів конструювання «придатного (useable) минулого» (censorship та celebration), які ототожнює, відповідно, з «соціально організованим забуванням» та «соціально організованим пам'ятанням» [Misztal 2003: 56]. Таким чином, по-перше, «забування» та «пам'ятання» ви-

являються крайніми точками, що визначають своєрідну систему координат, в якій функціонує соціальна пам'ять. По-друге, певний зміст історичної події або осідає у формі «пам'ятання», або стирається з групової та індивідуальної свідомості у формі «забування». Нарешті, по-третє, конкретні механізми спрямовані на те, щоб у свідомості індивідів та груп деякий зміст осів або стерся.

Також «механізми» не слід ототожнювати з факторами, які, як вважає А.Ассман, можуть сприяти «трансформаційній силі пам'яті». Ними є два зовнішні (відкриття/закриття історичних архівів і вплив медіа) та один внутрішній фактори (динаміка поколінь) [Assmann 2015: 201-203]. Вони, очевидно, постають не прямими інструментами, які використовує суспільство, а тим, що сприяє або перешкоджає їхньому ефективному застосуванню. До прикладу, в умовах закритих архівів значно легше демонізувати або героїзувати діячів та події минулого.

Зауважимо ще, що «механізмами» не є те, що Б.Міштал називає спеціалізованими інституціями пам'яті: формальними (наприклад, школи, музеї, суди та мас-медіа) та неформальними (інституції, які зберігають інформацію через жарти, плітки, анекдоти, евфемізми) [Misztal 2003: 19-20]. Припускаємо, що поняття інституту є значно ширшим, ніж «механізм». Останній використовується саме для конструювання пам'яті в межах функціонування інститутів, діяльність яких, в свою чергу, не зводиться лише до формування образу минулого в індивідуальній та груповій свідомості.

Нарешті, згадаємо про ще одне часто використовуване дослідниками соціальної пам'яті поняття – «меморіалізацію» або ж «коммеморацію». Воно є, можливо, найбільш загальним поняттям, позначаючи, по-перше, соціальний процес, який відповідає запам'ятовуванню «препарованої» ідеологією події та її утвердженню в груповій пам'яті та, по-друге, механізм соціального впливу на пам'ять індивідів та спільнот. Залишаючись придатним для загально-теоретичного аналізу проблеми, воно, однак, на нашу думку, потребує конкретизації, коли досліджується прикладний аспект. Тоб-

то, ми схильні розуміти «меморіалізацію» як комплекс заходів (механізмів, інструментів), спрямованих на конструювання соціальної пам'яті.

Власне, конкретні механізми конструювання соціальної пам'яті можуть бути подані у вигляді списку, який включає дві групи. Перша – це ті з них, що прямо згадуються авторами. Друга – радше інспіровані цитованими джерелами, але ідентифіковані нами.

До першої групи належать механізми, згадані А.Ассман (канонізація, селекція (відбір), фіксація та аураїзація текстів та картин, уніфікація, інструменталізація, знецінювання, руйнування, повторюваність через ритуал, участь та засвоєння, екстерналізація, замовчування, фальсифікація), П.Коннертоном (практики інкорпорування/втільнення), Ф.Мецгер (детемпоралізація (яка значною мірою може бути ототожнена з keying, згаданим Б.Міштал), творення присутності, візуалізація невидимого, створення «священних» місць, міфологізація), Л.Дюкарм та Г.Файном (героїзація, демонізація).

До другої групи відносимо переоцінку, індоктринацію, цензурування та відзначення (вшанування), музеєфікацію, урбанізацію.

У зв'язку з переліком для нас стали очевидними дві проблеми: змістовної дефініції кожного механізму та методологічних підстав включення його у список.

Перша пов'язана з тим, що самі автори не завжди визначають зміст того чи іншого механізму, обмежуючись згадкою про нього. Друга проблема полягає у неясності критеріїв, відповідно до яких деяка соціальна активність може бути названа «механізмом».

І якщо проблему змістовної дефініції можливо вирішити хоча б частково – шляхом інтерпретації, остенсивного (через вказівку на промовистий приклад застосування певного механізму в соціокультурній практиці) чи номінального визначення, то друга потребує детальнішого розгляду.

Ми твердимо, що саме поняття «механізм» слід дефініювати, відштовхуючись від чотирьох критеріїв.

По-перше, механізм є засобом (інструментом), тобто, третьою складовою взаємодії

суб'єкта та об'єкта, сутнісною ознакою якого є «підручність». В контексті процесу конструювання соціальної пам'яті, механізм не є частиною суб'єкта та частиною об'єкта, а постає, власне, третьою складовою процесу та виконує роль посередника.

По-друге, механізм не існує самостійно в тому сенсі, що повинен бути чітко визначений суб'єкт (індивідуальний чи груповий, особа чи інституція / інститут), який ним оперує (який його застосовує). Коли на рівні буденної свідомості дехто твердить, що дещо робиться «навмисне» (наприклад, «вони знищують національну пам'ять»), продуктивним є поставити два запитання. Перше: хто є суб'єктом дії (хто такі «вони»)? Друге: хто є бенефіціаром наслідків застосування певного механізму? Очевидно, що відповідь не завжди може бути отримана (або ж вона буде надто загальною – «влада», «еліта» тощо). Але у випадку, що йде мова про науковий дискурс та ідентифікацію конкретного механізму, дослідник повинен прагнути максимально точного окреслення суб'єкта. Навіть якщо загалом агентами (суб'єктами), які застосовують такі «механізми», є державні інституції (носії влади, *authorities* в розумінні західних дослідників), вони завжди можуть бути уточнені через найменування (до прикладу, міністр культури як лобі певної політичної партії або умовний Інститут національної пам'яті як утворення, що входить до складу виконавчої влади).

По-третє, механізм може бути відділений від суб'єкта в тому сенсі, що він придатний для використання іншим суб'єктом. Очевидно, що надання переваги тому чи іншому механізму залежить, окрім іншого, від політичного режиму. Однак, деякі з інструментів настільки універсальні, що однаково послідовно та успішно використовуються опозиційними режимами. Мова йде, зокрема, про героїзацію та демонізацію діячів та подій (причому, часто вони орієнтовані на образ одних і тих же персон), створення «священних» місць тощо.

По-четверте, механізм спрямований на зміну деякого об'єкта. В контексті аналізу процесу конструювання соціальної пам'яті слід мати на увазі два аспекти об'єктності. Назвемо їх об'єктом трансформації та безпо-

середнім об'єктом.

Об'єктом в широкому сенсі (як те, що протистоїть суб'єкту) постає пам'ять групи та індивіда. Саме її слід вважати об'єктом трансформації, оскільки пам'ять намагаються змінити (трансформувати або сконструювати) владні інститути. Однак, перетворення пам'яті, схоже, є лише частиною задуму, оскільки вона є важливою складовою свідомості загалом. Ми наполягаємо, що соціальна пам'ять для суб'єкта її конструювання є точкою входу для супровідної або пріоритетної трансформації інших елементів свідомості. Мова йде, передусім, про сукупність знань (фактів) та їхніх оцінок (ідеалів, переконань, цінностей). Особливо виразно зусилля владних інституцій зі зміни такого елемента свідомості знаходять вияв у виховній та освітній діяльності. Другою складовою, на яку чиниться вплив, є самосвідомість (передусім, в частині соціальної самоідентичності). Гадаємо, що очевидним є також прагнення носіїв влади керувати вольовим елементом індивідуальної та групової свідомості. Принаймні, для успішного функціонування політичних режимів необхідним є лояльне волевиявлення індивідів та груп у політичних (чи інших суспільно значущих) питаннях. Аналіз конструювання та функціонування нарративного шаблону Дж.Верчем засвідчує, що навіть мислення як операціональна складова свідомості є предметом трансформаційних зусиль влади. Автор акцентує на тому, що логіка як раціональний аналіз (яка нормативно лежить в основі мислення) вкрай сильно може визначатися нарративним шаблоном, сформованим, передусім, системою виховання та освіти [Wertsch 2017: 245]. Таким чином, об'єктом трансформації є соціальна пам'ять та інші елементи індивідуальної чи групової свідомості.

Найменування «безпосередній об'єкт» обране нами з огляду на те, що владні інституції не мають прямого доступу до свідомості. Тому її зміна через пряме управлінське рішення залишається, наразі, недосяжним «орвеллівським» ідеалом. Успішність трансформації свідомості залежить від ефективного перетворення об'єкта, якого можна досягти за допомогою конкретного управлінського рішення.

Такими «безпосередніми» об'єктами виявляються, до прикладу, конкретні персони (історичні діячі) або простори, образ яких може бути відповідним чином препарований та сформований. «Безпосередній» об'єкт (як от: «вичищена» біографія героя, впорядковане місце масової страти тощо) як поєднання присвоєних сенсів, цінностей та ідей є іманентним за своєю природою сукупності знань та їхніх оцінок як складової свідомості. А тому може бути засвоєним свідомістю індивіда чи групи. Таким чином, трансформація свідомості відбувається через зміну «безпосередніх» об'єктів.

У зв'язку з переліченими критеріями додаємо, що сутнісними ознаками механізму слід вважати: підручність, опосередкованість, здатність до формалізації (тобто, наявність конкретних форм, через які він реалізується), «усвідомленість» суб'єктом (суб'єкт використовує певний механізм навмисне – очікуючи та плануючи результат і наслідки його застосування).

Запропонований нами список механізмів не є випадковим – в ідеалі кожна його складова має відповідати критеріям. В будь-якому випадку, очевидно, що простий перелік механізмів є методологічно невиправданою тактикою. При ближчому розгляді кожен із них володіє рядом винятків, аспектів та нюансів. Останні в сукупності здатні настільки радикально змінювати статус конкретного механізму, що він може перестати відповідати критеріям, виведеним вище.

Тому, можливо, методологічно виправданим постає аналіз кожного з механізмів на відповідність критеріям та окреслення умов, за яких вона перестає бути очевидною. Але оскільки такий амбітний задум виходить за межі завдань дослідження, ми обмежимося лише кількома прикладами.

Два інструменти конструювання соціальної пам'яті, про які пише А.Ассман (руйнування та втрата), насправді, не є механізмами в одному й тому ж сенсі слова. Саме тому ми включили у наш перелік лише перший з них. Річ у тім, що можливо визначити суб'єкта руйнування, відповісти на питання «хто зруйнував?» та «хто є бенефіціаром руйнування?».

Але втрата зазвичай розглядається як дія безособових обставин. Наприклад, Велика си-нагога у Варшаві зруйнована нацистами (скажемо більше, можна навіть конкретизувати роль Юргена Штропа, як того, хто привів у дію вибуховий механізм), але втрата 53 картин бразильського митця Манабу Мабе внаслідок авіаційного інциденту 1979 року не має суб'єкта (звісно, якщо не брати до уваги численні конспірологічні версії). З іншого боку, про складність точного окреслення механізму свідчить наступний приклад. Пам'ятник Станіславу Яблоновському у Львові теж безслідно втрачено 1944 року, але, очевидно, що суб'єкт дії тут може бути, принаймні, припущений як такий, що зробив це потаємно, але навмисно. В такому випадку, зникнення пам'ятника має статус, радше, руйнування, ніж втрати.

В окремих випадках важко ідентифікувати, який саме механізм використовується владою. Нашу увагу привернув аналіз проекту «Скоп'є 2014», здійснений австрійсько-канадськими митцями С.Біттер та Г.Вебером. У статті [Bitter, Weber 2018] вони аналізують проект реновації центральної частини столиці Північної Македонії. Контекст перебудови такий: місто зазнало сильних руйнувань під час землетрусу 1963 р., відбудовувалося під керівництвом міжнародної групи архітекторів-модерністів, але 2010р. урядова коаліція під проводом консерваторів затвердила проект реновації, головна риса якого полягала у зведенні нових будівель, мостів та пам'ятників у стилі, що імітує античність та декорування деяких споруд, збудованих після землетрусу, в «античному» стилі (за допомогою пластикових колон тощо). Проект виявився вкрай кічевим, але був значною мірою реалізований попри гостру критику з фінансових та естетичних позицій.

Зміст авторської позиції полягає в тому, що актуальна «культурна пам'ять міста покривається фальшивим (false) наративом, утвореним з уявної античності» [Bitter, Weber 2018: 46]. Нам, однак, видається, що діяльність владних інституцій, відповідальних за реалізацію проекту «Скоп'є 2014», не може бути оцінена виключно як «фальсифікація». Ми вбачаємо тут ознаки використання ще,

щонайменше, двох механізмів – детемпоралізації (keying) та урбанізації.

Перший механізм реалізується, за Ф.Мецгер, через конструювання протяжності (неперервності, continuity) від минулого до тепер і майбутнього, в якому ретропроекція та/або повторення грають центральну роль, а також через синхронізацію різних часів і творення одночасності [Metzger 2018: 242]. Таким чином, реалізований урядом проєкт прилучає Північну Македонію до македонської – тобто, давньої північно-грецької – спадщини. Зокрема, один із пам'ятників зображає Александра Македонського, хоча тепер, після юридичного оформлення відмови країни від претензій на грецьку культурну спадщину, офіційно йменується «Воїн на коні».

З іншого боку, урбанізація (тут – як перебудова модерністського центру Скоп'є, створеного після землетрусу 1963р.) виявляється засобом, завдяки якому «місця пам'яті» трансформуються до невпізнання, а тому «прив'язані» до них спогади «вивірюються».

Причому, детемпоралізацію тут слід розглядати як інструмент, що прямо (навмисно)

застосовується владними інституціями для формування образу минулого. Натомість урбанізація виявляється, радше, як непрямий механізм, що мимоволі трансформує «місця пам'яті» столиці Північної Македонії.

Висновки.

Механізми конструювання соціальної пам'яті є конкретними інструментами, які суб'єкти (уповноважені владні інституції) навмисно застосовують щодо об'єктів (носіїв групової та індивідуальної свідомості) з метою формування визначеного образу минулого. Об'ємна джерельна база студій пам'яті дозволяє отримати робочий перелік таких механізмів, однак, особливості реального функціонування кожного з них ставлять перед дослідником ряд методологічних труднощів їхньої дефініції, які потребують поглибленого аналізу. Успішність окреслення змісту того чи іншого механізму прямо впливає на усвідомлення культурними агентами факту, що конструювання соціальної пам'яті не є теоретичною конструкцією, а має конкретні форми, завдання, результати та наслідки.

Бібліографічні посилання

- Assmann, A. (2015). *Dialogic Memory*, in: P.Mendes-Flohr (Ed.), *Dialogue as a Trans-disciplinary Concept. Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception*. De Gruyter, 199-214.
- Bitter, S. & Weber, H. (2018). *Making Ruins*, in: P.Tortell et al. (Eds.), *Memory*. Peter Wall Institute for Advanced Studies, 39-48.
- Ducharme, L., & Fine, G.A. (1995). The Construction of Nonpersonhood and Demonization: Commemorating the Traitorous Reputation of Benedict Arnold. *Social Forces*, 73(4), 1309-1331.
- Erlil, A. (2008). *Cultural Memory Studies: An Introduction*, in: A.Erll, A.Nünning (Eds.), *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*. Walter de Gruyter, 1-15
- Karkowska, M. (2013). On the Usefulness of Aleida and Jan Assmann's Concept of Cultural Memory for Studying Local Communities in Contemporary Poland – the Case of Olsztyn. *Polish Sociological Review*, 183, 369-388.
- Metzger, F. (2018). Devotion and Memory – Discourses and Practices. *Kirchliche Zeitgeschichte*, 31(2), 329-347.
- Misztal, B.A. (2003). *Theories of Social Remembering*. Maidenhead, Berkshire, England: Open University Press.
- Wertsch, J.V. (2017). *Narrative Tools, Truth, and Fast Thinking in National Memory: A Mnemonic Standoff between Russia and the West over Ukraine*, in: Å.Mäkitalo, P.Linell, R.Säljö (Eds.), *Memory Practices and Learning: Interactional, Institutional and Sociocultural Perspectives*. Information Age Publishing, 233-248.
- Ассман, А. (2014). *Длинная тень прошлого: Мемориальная культура и историческая политика*. М.: Новое литературное обозрение.
- Киридон, А. (2016). *Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті*. К.: Ніка-Центр.
- Коннертон, П. (2004). *Як суспільства пам'ятають*. К.: Ніка-Центр.

References

- Assmann, A. (2014). *Dlinnaya ten proshlogo: Memorialnaya kultura i istoricheskaya politika* [A Long Shadow of the Past: Memorial Culture and Historical Policy]. M.: Novoye literaturnoye obozreniye. (in Russian)
- Assmann, A. (2015). *Dialogic Memory*, in: P.Mendes-Flohr (Ed.), *Dialogue as a Trans-disciplinary Concept. Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception*. De Gruyter, 199-214.
- Bitter, S. & Weber, H. (2018). *Making Ruins*, in: P.Tortell et al. (Eds.), *Memory*. Peter Wall Institute for Advanced Studies, 39-48.
- Connerton, P. (2004). *Yak suspilstva pamiataiut* [How Societies Remember]. K.: Nika-Tsentr. (in Ukrainian)
- Ducharme, L. & Fine, G.A. (1995). The Construction of Nonpersonhood and Demonization: Commemorating the Traitorous Reputation of Benedict Arnold. *Social Forces*, 73(4), 1309-1331.
- Erl, A. (2008). *Cultural Memory Studies: An Introduction*, in: A.Erl, A.Nünning (Eds.), *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*. Walter de Gruyter, 1-15
- Karkowska, M. (2013). On the Usefulness of Aleida and Jan Assmann's Concept of Cultural Memory for Studying Local Communities in Contemporary Poland – the Case of Olsztyn. *Polish Sociological Review*, 183, 369-388.
- Kyrydon, A. (2016). *Heterotopii pamiati: Teoretyko-metodolohichni problem studii pamiati* [Heterotopias of memory: Theoretical-methodological Problems of Memory Studies]. K.: Nika-Tsentr. (in Ukrainian)
- Metzger, F. (2018). Devotion and Memory – Discourses and Practices. *Kirchliche Zeitgeschichte*, 31(2), 329-347.
- Misztal, B.A. (2003). *Theories of Social Remembering*. Maidenhead, Berkshire, England: Open University Press.
- Wertsch, J.V. (2017). *Narrative Tools, Truth, and Fast Thinking in National Memory: A Mnemonic Standoff between Russia and the West over Ukraine*, in: Å.Mäkitalo, P.Linell, R.Säljö (Eds.), *Memory Practices and Learning: Interactional, Institutional and Sociocultural Perspectives*. Information Age Publishing, 233-248.